Ուր որ գնում էի, մի և նոյն խօսակցութիւնն էր ամեն տեղ մի ձկան մասին, որը քանի մի ժամանակ առաջ Բաթումի և փօթիի մէջ որսացած են գինուորները։ Սորանց պատմութեան համեմատ դա պէտք է կէտ ձուկը լինի, որը պատահմամբ թէ հիւանդութեամբ ինքնիրան եզերքն է խփած և աւազներում խրված և ահա այդ դրութեամբ է որ մեր քաջերը նորան որսացել են։ Ձկան երկայնութիւնը ասում են 7 սաժեն է և նորանից 400 պուդ ճարպ են ստացել։ Ձկան ծնօտը ուղարկված է Թիֆլիս։

Այդ ձկան մենակ կաշին եթէ ինձ տային, ասաւ ինձ մի հայ 1000 ր. կը տայի։

—Ի՞նչ կանէիր, հարցրի նորան։

Ցարգով կը լցնէի և կովկասեան քաղաքներում փիստակայի կը դնէի, ասաց նա և այդպէսով թէ իմ փողս և թէ ճանապարհածախս դուրս բերելից զատ մի քանի հարիւր րուբլի էլ ավելորդ օգուտն կը ժողովէի։

—Շատ լաւ բան կը լինէր, ասացի նորան, բայց հայի վերջին խելքն է գովելի. հիմայ երբ ձկան կաշին գուցէ հազար և մի կտոր է եղած, այդ քու ծրագիրը կը մնայ ի հարկէ։

Ի դէպ. այժմ փօթիում սովորական կերակուրն է վահանաձուկն, որի հօխան (այս բառը և չափը շատ սովորական է փօթի) 25 կոպ. են տալիս։ Ուրիշ ժամանակ այդ գնով անկարելի է վահանաձուկ ճարել։ Խաւիարը արժէ 1 ր. ժիդկան, իսկ միւսը 60—70 կոպ.

Րիօնի ծովի հետ խառնված տեղը (բերանը) աւազով լցված լինելով, վաճառականները մեծ նեղութիւն են կրում իրանց ապրանքները Նաւահանգստից շոգենաւերը տանելու և բերելու։ Եթէ դորա վրա աւելացնենք և ռուսական ընկերութեան (Руск. общ. Парах. и торг.) զանազան կամայականութիւնները, այն ժամանակ շատ հասկանալի կը լինի, թէ վաճառականները ինչ մեծ անհամբերութեամբ սպասում են մի ֆրանսիական շոգենաւերի ընկերութեան այս կողմերում գործ սկսելուն, որը լինելու է շուտով։ Այդ ընկերութիւնը ունի արդէն իր ագենտները այստեղ և Թիֆլիս։

Տայքեցի

ՆԱՄԱԿ ՆՈՒԽՈՒՑ

—

18 Յուլիսի

Ցորենի հունձը վերջանալու վրա է։ Նուխու շրջակայ գիւղերի արտերից այս տարի շատ լաւ են խօսում, բոլոր լուրերը ցորենի մասին միաբերական են, ուստի օրըստօրէ նրա գինը պակասում է։ Հնձից առաջ չանախը (3 պ. 10 ֆ.) եօթը, ութ րուբլի էր ծախվում, իսկ այժմ չը նայած որ հունձը շարունակվում է, չանաղի գինը դարձաւ 4 ր., 3 ր., 50 կ., հէնց որ սկսեն նոր ցորեն վաճառելը՝ աւելի պէտք է արժանանայ։ Նուխեցիք յոյս ունեն, որ այս տարի չանախը անցեալ տարիների պէս էլի երկու րուբլով առնեն։

Բոժոժը տեղ տեղ լաւ է եկել, բայց շատ տեղերում փչացել է։ Նորերումս մի ֆրանսիացի, որ մօտ կլսուն գիւղերում 8 պ. սերմ է եղել բաժանած, պատմում էր, որ հազիւ 200 պ. բոժոժ է ստացած։ Այս բոժոժի սերմը Իտալիայից է եղել բերել տուած։ Տեղական սերմ ունեցողներին աւելի բոժոժ է եղել։ «Մշակի» վերջին համարներում «Շերամապահութեան մասին» մի շարք յօդուածների մէջ պ. յօդուածագրի խորհուրդը (որ վերջերումս յայտնվեցաւ թէ իր սեպհականը չէր) թէ օտար երկրի սերմից աւելի տեղական սերմին պէտք է արժանաւորութիւն տալ՝ այդ բաւական հիմք ունի։ Տասը, տասնուերկք տարի առաջ բոժոժից սերմ հանող ֆրանսիացիք չէ՛ թէ երեք օրից յետ սերմ ածող թրթուրներից սերմ չէին վերցնում, ինչպէս որ հարկաւոր էր, այլև այդ թրթուրներին կոտորվելուց յետ ածել էին տալիս ջրով լիք տաշտակների (փայտեայ մեծ աման) մէջ և ճմրտել տալիս ու այդպիսով տաշտակի տակ նստած սերմը փռում, չորացնում խառնում էին լաւ սերմի հետ ու Ֆրանսիա այս կողմ ու այն կողմ ուղարկում։

Ի հարկէ եթէ այդ տեսակ սերմերին նուխեցիք բարձր կը դասեն իրենց տեղականից շատ կը շահվեն։ Միշտ այսպէս է. տեղականը գին չունի, ինչպէս որ կայ այնպէս թարգմանել «Շերամապահութեան մասին» ռուսական բնագիրը այստեղի համար շատ օգտակար կը լինէր։ Մօսկվայից մի պարոնի առաջարկութիւնը՝ որ նա արել էր Թիֆլիսի «հայերէն գրքեր հրատարակող ընկերութեան», բնագրի թարգմանութեան մասին՝ երանի թէ ընդունվէր ընկերութիւնից։ Թարգմանութիւնը ուրախութեամբ յանձն կառնէի եթէ ընկերութիւնն էլ յանձն առնէր տպագրել, կամ մի այլ անձ նոյնը խոստանար։

Նուխեցիներից շատերը «արաղ քաշելը» (օղի պատրաստելը) վերջացրին և միւսերն էլ վերջացնելու վրա են։ «Ակցիզնի չինովնիկների» դռներում քաշքաշ լինելուց վերջապէս կազատվեն խեղճերը։ Պատահում է որ թթվում փչանում էր օղին, երկու երեք օրերով գնում խնդրում էին, որ գան ղազանը (կաթսան) բանալու և նրանք «դեռ ժամանակ չը կայ» ասելով խեղճերին յետ էին դարձնում։ «Աղբեր բռհենց կրակ, բռհենց օյին կ՚լինի, ասում էին նրանք, սրանց միտքը ախար հինչ ա է, էսքան չըրչարվում ենք, չը գեան էն ղազանի փիչատը բաց անեն որ թուլթը չըթթվէր փչանար, տուն տնաքանդ անէր մեզ»։

Մի երկու շաբաթ առաջ նոր նշանակված նահանգապետը եկել էր Նուխի, մի երկու օր այստեղ մնալուց յետ, գնաց Խաչմազի կողմերը։ Դորա գալու պատճառով գոնէ Խիակլուի իջևանից մինչև Նուխի անխնամ մնացած փոստի անպիտան ճանապարհը ուղղվեցաւ։ Քաղաքն էլ քիչ մաքրվեցաւ։ Գիշերները փողոցի լապտերների լոյսն էլ մեծացաւ, բայց տարաբաղդաբար այժմս էլի փոքրացաւ, համարեա թէ քռացաւ։

Նահանգապետը կարգադրել է, որ Գաբախանէն քաղաքի կենտրօնից հեռացնեն. արդէն յայտնի է որ սա քաղաքի հոտած ու փտած մօտ 200 քայլ երկարութեամբ ու լայնութեամբ մի տեղ է, ուր կաշու գործարանն է, որի մօտից՝ սախպված գարշելի հոտից առանց քիթ բռնելու չէ կարելի անցնել, աւելի գիշերները։ Սրան քաղաքի միջից հեռացնելու մասին շատ է խօսվել, բայց ոմանց ձեռնտու զանազան պատճառներով մնացել է անշարժ ու անսասան։ Տեսնենք այժմս ինչպէս կը լինի։

Քիշլիչայ գետի մասին էլ մօտ 2000 ր. հաւաքվեցաւ նուխեցիներից։ Այդ գումարով քաղաքից վեց վերստ հիւսիս՝ մօտ երեք սաժէն բարձրութեամբ և հինգ, վեց սաժէն երկայնութեամբ ցախ ու քար են կուտել մի ահռելի ոյժ ունեցող գետի առաջ, հիմա տեսնենք այդ ճարտարապետական ձևով կառուցած պատնէշը զուռզ Քիշլիչային ինչպէս է դուր գալի։

Դշլաղցիների (քաղ. հարաւային արուարձանի) տուած խնդրի համեմատ և նահանգապետի հրամանով մի շաբաթից աւելի է խումբ խումբ կօզակներ, զինուորներ են ուղարկվում այստեղ այնտեղ Դշլաղցի նշանաւոր աւազակ Փօլաթ-Ալին բռնելու համար։ Սա մի անգամ Սիբիր է տարված, փախած այնտեղից, այժմ ծածուկ Դշլաղի մէջ է։ Ինչպէս ասում են սա աւազակութեամբ այժմ չէ պարապում, բայց սրա անունով աւազակութիւններ շատ շատ են կատարվում։

Հոգ. դպրոցի հարցաքննութիւնները մի ամիս է, որ վերջացել են։ Մօտ եօթանասուն մարդ է եղել հրաւիրած հոգաբարձութիւնը, իսկ նրանցից երեք, չորս հոգի են ներկայ գտնվել։ Եղածներն էլ դըժգոհ են մնացել թեմ. տեսչի ուղարկած Ռ. լեզուի ուսուցչից։ Դժգոհ է մնացել նոյնպէս և հոգաբարձութիւնը։ Ինչպէս երեւում է նա այլ ևս չի վերադառնայ։ Իսկ հայոց լեզուի ուսուցիչն էլ, որ բաւական բարեխղճմտաբար կատարում էր իր պաշտօնը, սեպտեմբերից չէ կարող ուսուցչութիւն անել, որովհետև հոգ. սինօդի հրամանով նա այլ ևս իրաւունք չունի հոգ. դպրոցներում ուսուցչութիւն անելու։ (Գորիսում արժ. Ստ. քահանայ Տէր-Ստեփաննեանցին, Նուխում պ. Մ. Ա. ին հրաժարեցնելը կարծեմ երկու քաղաքում լինող հասկացող մարդկանց միայն ցաւակցութիւնը կարող են շարժել հոգ. կառավարութեան մի այդ տեսակ կարգադրութեան մասին)։ Ուրեմն այժմ հոգաբարձութեան գլխաւոր հոգսերից մէկը այն պիտի լինի, որ նոր ուսուցիչներ հրաւիրէ, բայց սա էլ մնացել է տարակուսած, որովհետև չը գիտէ թէ ինչ միջոցներով պէտք է նրանց վարձատրէ։ Դեռ քաղաքացիներից և գիւղացիներից մեծ մասի վրա այս տարվայ վճարն էլ մնում է ապառիկ։ Սպասում են թեմ. տեսչի գալուն, որ նրա հետ որոշվի գործադրելիք միջոցները։

Իսկ այս մի ամսուայ մէջ նուխեցիների քաջագործութիւնների, այսինքն սպանութիւնների մասին առաջիկայ փօստով։

Ջ.

ՆԱՄԱԿ Դ.ՈՒԲԱՅԻՑ

—

Մայիսի 17

Ուղարկում եմ ձեզ 30 ր. յօգուտ Վանի սովատանջների նուիրողների ցուցակի հետ միասին։

Դ.ուբայի բնակիչք. Կ....սկի 1 ր., Սարգիս Քարհանեանց 3 ր., Միքայէլ Աբիսողոմեանց 5 ր., Կ. Տէր-Սարգսեանց 2 ր., Սափրոն Մսխրիկաձէ (վրացի) 1 ր., Դմիտրի Ծիպլիև (վրացի) 1 ր., Նիկոլայ բէկ Նակաշիձէ (վրացի) 1 ր., Ար. Աւետեանց 1 ր., Ղևոնդ Տէր-Յովհաննէսեանց 1 ր., Բալաբէկ Հասանբէկով (տաճիկ) 1 ր., Յ. Վարդազարով 1 ր., Ա. Ղասաբեանց 2 ր., Նիկոլայ Բ. Բահաթրեանց 3 ր. 5 կ., Մովսէս Տէր-Յովհաննէսեանց 1 ր., Ղևոնդ Տէր-Յովսէփեանց 1 ր., Յարութիւն Մէլիք-Դաղայեանց 2 ր., Դանիէլ Ռոստոմեանց 1 ր., Մ. Մէհրաբեանց 1 ր., Գր. Չերքեզեանց 1 ր., Աղաջան Առութչեանց 1 ր., Ազիզ Յովսէփեանց 1 ր., Դաւիթ Բաբայեանց 1 ր., Սիմօն Քոչարեանց 1 ր., Մատթէոս Թարումեանց 1 ր., Սարգիս Զօհրաբեանց 50 կ., Պօղոս Քամալեանց 50 կ., Մովսէս Տէր-Յովհաննէսեանց 50 կ., Աղաբէկ Աւաքեանց 25 կ., Կարապետ Վաքիլեանց 30 կ., Բաբա Բաղրամեանց 30 կ., Բալաբէկ Վլասեանց 40 կ., Գրիգոր Ազիզեանց 40 կ., Իսահակ Իվանեանց 40 կ., Ոմն 25 կ., Ոմն 20 կ., Զօհրաբ Սալամբեկեանց 20 կ., Մարտիրոս Դաղայեանց 50 կ., Պետրոս Յովհաննէսեանց 50 կ., Ջիմշուդ Բարսեղեանց 20 կ., Համիդ Հաջի Բայրամ Ալի-օղլի (տաճիկ) 20 կ., Մարտին Մարտիրոսեանց 30 կ., Կոստանդ Վեքիլեանց 30 կ., Աւետիս Յարութիւնեանց 30 կ., Արտեմ Տէր-Գրիգորեանց 1 ր., Իսայ Արութչեանց 50 կ., Միրզաջան Աբգարեանց 40 կ., Աւետիս Աղամալեանց 20 կ., Սարգիս Վօսկանեանց 20 կ., Եսայի Գրիգորեանց 15 կ., Յարութիւն Ղահրամանեանց 40 կ., Գարասիմ Բաղդասարեանց 50 կ., Միւսլում Մահամադ-օղլի (տաճիկ) 1 ր., Թէոս Փանթաբեանց 40 կ., Առաքել Գրիգորեանց 1 ր., Երեմիա Բաչարեան 20 կ., Մ. Մէլիքեանց 15 կ., Խաչի Մալխասեանց 50 կ., Յարութիւն Պօղոսեանց 10 կ., Սահակ Սարգիսեանց 10 կ., Կարապետ Աւանէսեանց 20 կ., Առաքել Սարգսեանց 5 կ., Բաղդասար Աւագեանց 10 կ., Կարապետ Խաչատրեանց 10 կ., Միրզա Հայրեանց 10 կ., Դաւիթ Թադէոսեանց 10 կ., Գասպար Պօղոսեանց 10 կ., Համբարձում Մովսէսեանց 20 կ., Խաչատուր Զախարեանց 50 կ., Բաբա Ջերքեզեանց 1 ր., Բալասան Թորոսեանց 20 կ., Նիկողայոս Շահնազարեանց 50 կ., Поповъ II 50 կ., Խաչատուր Խաչատրեանց 30 կ., Սարգիս Ղազեանց 20 կ., Համբարձում Սոփեանոսեանց 20 կ., Յակովբ Ծատուրով 10 կ., Սիմէօն Մովսէսեանց 20 կ., Աղաջան Թառումեանց 20 կ., Ղևոնդ Հայրապետեանց 10 կ., Ա. Աւանէսեանց 10 կ., Ալլահվերդի 20 կ., Յովսէփ Աւանէսեանց 15 կ., Յարութիւն Իւանեանց 25 կ., Հաջի Հաջի Բաբա Հաջի-Մամէդ-օղլի 50 կ., Եսայ Հայրապետեանց 10 կ., Համբարձում Սիմէօնեանց 20 կ., Յակովբ Դաւթեանց 10 կ., Ոմն 10 կ., Վարդան Յովհաննէսեանց 50 կ., Ալէքսան Յովհաննէսեանց 15 կ., Եփրեմ Աւչարեանց 50 կ., Կ. Մխիրխանեանց 20 կ., Յովհաննէս Շայինեանց 50 կ., Պետրոս Աբէլեանց 2 ր., Ոմն 1 ր., Н. Храмыхъ 1 ր., Բողդան Սալամբէկեանց 1 ր., Ս. Թավրիզեանց 1 ր., Ա. Ղազարեանց 1 ր., Ս. Աղայեանց 1 ր., Ոմն 1 ր., Անյայտ ոմն 1 ր., Անյայտ անձի լումայ 2 ր., Ոմն չուչեցի 70 կ., Գէորգ Մարգարեանց 1 ր., Սարգիս Պօարեանց 1 ր., Ալէքսան Սարգսեանց 1 ր., Յակովբ Դաւթեանց 1 ր., Маслоковецъ 50 կ., Գրիգոր Սէլման Յարութիւնեանց 50 կ., Խաչատուր Մէլիք-Դաղայեանց 50 կ., Նիկողայոս Աբիսողոմեան 4 ր. 25 կ.։

Դ.ուսարի զինուորական գնդի բնակարանի բնակիչք։

Մ. քահանայ Արղանգուլեանց 1 ր. 50 կ., Մնացական Առստամեանց 1 ր., Խաչի Փիրիով 1 ր., Պետրոս Շաքարեանց 50 կ., Զաքարիա Յովհաննէսեանց 25 կ., Ստեփան Ալիխանեանց 1 ր., Մարտիրոս Օհանեանց 1 ր., Միքայէլ Կուրկեանց 1 ր., Իւան Շայինեանց 50 կ, Աթա Համբարձումեանց 1 ր., Մարտիրոս Բաղդասարեանց 40 կ., Բաղդասար Լազարեանց 50 կ., Միքայէլ Աբգարեանց 1 ր., Մէլքում Ալլահվերդեանց 30 կ., Աբգար Տէր-Մկրտչեանց 1 ր., Մինաս Ղահրամանեանց 25 կ., Սողոմոն Աբրահամբէկեանց 1 ր., Իսայ Տէր-Թոմասեանց 50 կ., Դարչօ Տէր-Գալուստով 50 կ., Արտեմ Մկրտչեանց 50 կ., Մկրտիչ Տէր-Թովմասեանց 2 ր., Ալէքսանդր Մ. Աղամալեանց 3 ր., Մանաս Բէհրամեանց 1 ր.։ Ընդամենը 100 ր.։

Նախ ուղարկված էր 70 ր., այժմ 30 ր., միասին կը կազմի 100 ր. հանգանակված յօգուտ Վանի սովեալների։ Սակայն պէտք է խոստովանել ձեզ, որ ես շատ ու շատ սխալվեցայ կատարելով հանգանակողի դերը. պատճառ եթէ իմ փոխարէն ստորագրութիւնը բացել էր մի խարդախութեամբ հարստացած աղայ կամ բէկ, այն ժամանակ, ի հարկէ, տգէտ ամբոխը չէր երեսի ժլատ և ցոյց տալով իր ծառայութիւնը, մի րուբլու փոխանակ 10 րուբլի կը ստորագրվէր ինչպէս և նկատողութիւն առեցին ինձ մի քանի վաճառականներ։ Հասկանալի է որ եթէ հասարակութիւնը այսպիսի հայեցուած ունի բարեգործութեան նպատակի վրա, եթէ նա մեծ նշանակութիւն է տալիս հանգանակողի աղայութեան աստիճաններին, և ոչ թէ գործի նպատակին առաւել ևս ներկայ ճգնաժամին, երբ կարելի է ասել, թիւրքաց հայերի վերածնութեան յառաջադիմութիւնը կախումն ունի տաճկաբնակ հայ գիւղացու բարօրութիւնից, հասկանալի է կըրկնում եմ, թէ որքան նոքա ոգևորված էին ազգասիրական ու մարդասիրական զգացումներով, երբ տալիս էին իրանց կոպէկները յօգուտ սովամահ եղբայրների։ Միայն այն երևոյթն՞ է արժանի ուրախութեան որ մեր լութերական եղբայրները իրանք յայտնեցին ցանկութիւն նուիրել իրանց լուման Վանի սովալլուներին։

Ն. Աբիսողոմեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԽԱՐԿՕՎԻՑ պ. Ռուբէն Կոստանեանցից ստացանք 30 րուբլ յօգուտ Վանի սովատանջների, նուիրատուների հետևեալ ցուցակով։ Եղիսաբէթ Վէքիլեանց 25 ր., Марія Гончарова 1 ր., Ա. Մելքումեանց 1 ր., Ռուբէն Կոստանեանց 3 ր.։ Ընդամենը 30 րուբլ։

—

Այս օրերս, երբ Թիֆլիսում անձրև էր գալիս, քաղաքիս Կուկիա անուանված մասում կարկուտ էր եկել։

—

Քանի մի օր առաջ հասաւ Թիֆլիս Գրիգոր եպիսկոպոս Աղափիրեան, որպէս Թիֆլիսի թեմի ժամանակաւոր կառավարիչ։ Լաւ է որ սրբազանը միայն ժամանակաւորապէս է ուղարկված և դեռ հաստատված չէ, որպէս թեմական առաջնորդ. այդ մեզ հնար կը տայ տեսնել թէ ինչ տեսակ մարդ է Աղափիրեանը։

—

Յուլիսի 21-ին մեծ հանդիսով օծեցին ԹԻՖԼԻՍԻ Հավլաբար թաղի ս. Մինաս եկեղեցին, որ քանդված էր, և այժմ նորոգվեցաւ։ Պատարագը ժամը 10-ին սկսվեցաւ ս. Էջմիածնի եկեղեցում։ Աղափիրեանց եպիսկոպոսը ներկայ էր և օծեց եկեղեցին։

—

Թիֆլիսից ոչ հեռու գտնվող Մարտղոփ գիւղից մեզ հաղորդում են, որ այս օրերս անյայտ չարագործները այրել են այնտեղի ցորենի դէզերը։ Այդ չարագործութիւնը ժողովուրդը վերաբերում է հացի չարչիներին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

—

Անգլիական համայնքների ժողովի յուլիսի 23-ի նիստի ժամանակ Բրայս կառավարութեան ուշադրութիւնը դարձրեց Փոքր-Ասիայի և Հայաստանի գործերի դրութեան վրա և Բերլինի դաշնագրի 61-դ յօդուածի առիթով խնդրեց կառավարութենից դօկումենտներ ներկայացնել: Չարլզ Դիլկ, արտաքին գործերի մինիստրի օգնականը խոստացաւ դօկումենտներ ներկայացնել, որքան հանգամանքները կը ներեն: Հայաստանի մէջ գործերի դրութիւնը աւելի վատ է, քան թէ Թիւրքիայի մի այլ բաժնի մէջ և այնտեղ կատարված հարստահարութիւնների չափազանցելը անհնարին է: Անգլիական կառավարութիւնը այդ հարցի առիթով պետութիւնների անպայման համաձայնութիւնը ստացաւ: Յաւալի է, որ Բ. Դուռը իր պատասխանով մերժում է անգլիական հիւպատոսների իրաւացի գեկուցումները Հայաստանի մէջ տիրապետող գործերի դրութեան մասին: Անգլիան բաւականացած չէ Թիւրքիայի խոստումներով, բայց այժմ անկարելի է յայտնել, թէ ինչ կը ձեռնարկի անգլիական կառավարութիւնը: Արտաքին գործերի մինիստրի օգնականի կարծիքով Անգլիան իր իւրաքանչիւր քայլը կանի պետութիւնների հետ նախապէս համաձայնելուց յետոյ: Մի և նոյն նիստի ժամանակ Գլադստօն մի քանի բացատրութիւններ տուեց: Նա ընդդէմ էր այն կարծիքին, իբր թէ Բ. Դուռը յետաձգում է